

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2017. gada 26. oktobrī

lietā Nr. 2016-31-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Ineta Ziemele, tiesneši Artūrs Kučs, Gunārs Kusiņš, Aldis Laviņš, Sanita Osipova un Daiga Rezevska,

ar tiesas sēdes sekretāri Mariju Paulu Pēci,

pieņemot pieteikuma iesniedzējas – Tieslietu padomes – pilnvarotajai pārstāvei Solvitai Harbacēvičai

un institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Latvijas Republikas Saeimas – pilnvarotajai pārstāvei Ilzei Tralmakai,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 12. punktu un 28. pantu,

2017. gada 26. septembrī atklātā tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 4. panta devītās daļas un 6.¹ panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 83. un 107. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Līdz 2011. gada 1. janvārim tiesnešu atlīdzība bija noteikta likumā „Par tiesu varu”. Rajona (pilsētas) tiesas tiesneša mēneša amatalga tika aprēķināta, piemērojot koeficientu 4,5 iepriekšējā gada oficiālajā statistikas paziņojumā

publicētajai valstī strādājošo vidējai mēneša bruto darba samaksai, savukārt augstāka līmeņa tiesnešiem bija paredzēta lielāka mēnešalga, kas tika aprēķināta, pamatojoties uz rajona (pilsētas) tiesneša mēneša amatalgu. Papildus tiesnešiem bija paredzētas arī piemaksas un prēmijas.

1.1. 2010. gada 18. janvārī Satversmes tiesa pieņēma spriedumu lietā Nr. 2009-11-01, atzīstot likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu normas, kas paredzēja tiesnešu un zemesgrāmatu tiesnešu mēnešalgu aprēķinā izmantot noteikta gada vidējo mēnešalgu valstī, par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 83. pantam.

Savukārt 2010. gada 22. jūnijā Satversmes tiesa pieņēma spriedumu lietā Nr. 2009-111-01, ar kuru likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu normas, kas paredzēja īslaicīgi izmaksāt tiesnešu atlīdzību procentuāli ierobežotā apmērā, tika atzītas par atbilstošām Satversmes 1., 83. un 107. pantam, ja no 2011. gada 1. janvāra darba samaksu nosaka un izmaksā saskaņā ar Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra spriedumu.

1.2. 2010. gada beigās Saeima izstrādāja jaunu tiesnešu atlīdzības sistēmu, paredzot tiesneša mēnešalgas piesaisti valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja jeb 12. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālajam apmēram. Tika paredzēts, ka rajona (pilsētas) tiesas tiesneša mēnešalga, uzsākot pildīt amata pienākumus, atbilstu 12. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālajam apmēram, savukārt citu līmeņu tiesnešu mēnešalga nosakāma, rajona (pilsētas) tiesas tiesneša mēnešalgai piemērojot atbilstošu koeficientu no 1,1 līdz 2,62. Papildus tiesnešiem bija paredzētas piemaksas par kvalifikācijas klasi 7 līdz 35 procentu apmērā no mēnešalgas.

Jaunā atlīdzības sistēma tika ieviesta, izstrādājot un 2010. gada 16. decembrī pieņemot grozījumus vairākos likumos – likumā „Par tiesu varu”, Prokuratūras likumā, Satversmes tiesas likumā un Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā (turpmāk – Atlīdzības likums), un sāka darboties 2011. gada 1. janvārī. Ar minētajiem grozījumiem Atlīdzības likums citstarp tika

papildināts ar 4. panta devīto daļu un 6.¹ pantu (turpmāk kopā – apstrīdētās normas). Atlīdzības likuma 4. panta devītā daļa noteic:

„Tiesneša mēnešalgu nosaka, to piesaistot valsts tiešās pārvaldes iestādes augsti kvalificēta jurista mēnešalgai ar attiecīgu koeficientu. Prokurora mēnešalgu nosaka, to piesaistot rajona (pilsētas) tiesas tiesneša bez kvalifikācijas klases mēnešalgai ar attiecīgu koeficientu.”

Savukārt Atlīdzības likuma 6.¹ panta pirmā daļa noteic:

„Rajona (pilsētas) tiesas tiesneša bez kvalifikācijas klases mēnešalgu nosaka, to pielīdzinot valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja mēnešalgas maksimālajam apmēram (12. mēnešalgu grupa) saskaņā ar šā likuma 3.pielikumu.”

1.3. 2011. gada 6. maijā Satversmes tiesa ierosināja lietu Nr. 2011-10-01 par vairāku tādu Atlīdzības likuma normu atbilstību Satversmei, kuras veido tiesnešu un prokuroru atlīdzības sistēmu. Konstatējusi, ka apstrīdētās normas neskar pieteikuma iesniedzējiem Satversmes 107. pantā noteiktās tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu, Satversmes tiesa 2012. gada 28. martā pieņēma lēmumu par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-10-01. Minētajā lēmumā Satversmes tiesa norādīja, ka konstitucionālās sūdzības pamatojumā ir norādītas atlīdzības sistēmas problēmas un arī likumdevējs vairākkārt atzinis, ka jauno sistēmu nepieciešams pilnveidot. Kā efektīvāko veidu atlīdzības sistēmas problēmu novēršanai Satversmes tiesa lēmumā norādīja likumdevēja un Tieslietu padomes sadarbību.

1.4. 2011. gada 1. augustā stājās spēkā 2011. gada 16. jūnija likums „Grozījumi Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā” (turpmāk – 2011. gada 16. jūnija grozījumi). Ar minētajiem grozījumiem no Atlīdzības likuma izslēgts regulējums, kas ļāva piešķirt tiesnešiem šajā likumā paredzētās naudas balvas sakarā ar svarīgu sasniegumu (notikumu), prēmijas atkarībā no darba rezultātiem, kā arī vispārējo piemaksu par papildu pienākumu veikšanu līdz 20 procentu apmēram no mēnešalgas. Tai pašā laikā tiesnešiem tika paredzēta piemaksa 3 vai 5 procentu apmērā no rajona (pilsētas) tiesas tiesneša mēnešalgas par dalību tiesnešu pašpārvaldes institūcijas sēdē, piemaksa 3 procentu apmērā no rajona

(pilsētas) tiesas tiesneša mēnešalgas par darbu nedēļas atpūtas laikā vai svētku dienā saskaņā ar izmeklēšanas tiesnešu darba grafiku (kas var tikt aizvietota ar atpūtas laiku), kā arī piemaksa mēnešalgu starpības apmērā par noteiktu tiesnešu aizstāšanu.

Ar 2011. gada 16. jūnija grozījumiem tika grozīta arī Atlīdzības likuma 3. panta septītā daļa, kas pirms minēto grozījumu spēkā stāšanās noteica:

„Valsts un pašvaldību institūcijas, ņemot vērā valsts ekonomiskās attīstības ciklu, ievēro arī solidaritātes principu un ekonomiskās izaugsmes laikā atlīdzību var pārskatīt, to paaugstinot, bet recesijas laikā atlīdzību samazina solidāri. Amatspersonām (darbiniekiem) normatīvajos aktos noteikto atlīdzību pārskata, izvērtējot ekonomisko situāciju valstī (iekšzemes kopprodukta izmaiņas, produktivitātes izmaiņas, inflācija, deflācija) un ņemot vērā citus pamatotus kritērijus. Atlīdzības pārskatīšanai gan valsts, gan pašvaldību institūcijas piemēro vienotu pieeju.”

Ar 2011. gada 16. jūnija grozījumiem Atlīdzības likuma 3. panta septītā daļa tika izteikta šādā redakcijā:

„Valsts un pašvaldību institūcijas pārskata amatspersonām (darbiniekiem) noteikto atlīdzību, ņemot vērā valsts ekonomisko attīstību, solidaritātes principu, kā arī izvērtējot ekonomisko situāciju valstī (iekšzemes kopprodukta izmaiņas, produktivitātes izmaiņas, inflācija, deflācija) un citus pamatotus kritērijus.”

1.5. 2013. gada 1. janvārī stājās spēkā 2012. gada 15. novembra likums „Grozījumi Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā” (turpmāk – 2012. gada 15. novembra grozījumi), ar kuru Atlīdzības likuma 14. panta pirmajā daļā amatspersonām un darbiniekiem paredzētās piemaksas, kā arī 14. panta divpadsmitajā daļā paredzētās kompetentāko amatpersonu un darbinieku motivēšanas piemaksas (kas noteiktām amatspersonām, tai skaitā tiesnešiem, nevar tikt piešķirta) maksimālais apmērs palielināts no 20 līdz 30 procentiem no mēnešalgas.

Tieslietu padome, sniedzot viedokli par minētajiem grozījumiem, ar savu 2012. gada 5. novembra lēmumu Nr. 72 citstarp vērsa Saeimas uzmanību uz to, ka, pieņemot grozījumus Atlīdzības likumā, jānodrošina līdzsvars starp valsts iestāžu

juristu un tiesnešu atalgojumu un jānovērš nevienlīdzīga attieksme pret dažādām valsts amatpersonām.

1.6. 2013. gada 27. martā stājās spēkā 2013. gada 28. februāra likums „Grozījumi Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā” (turpmāk – 2013. gada 28. februāra grozījumi). Ar 2013. gada 28. februāra grozījumiem sakarā ar tiesnešu kvalifikācijas klašu sistēmas aizvietošanu ar tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanu tiesnešiem iepriekš paredzētās piemaksas par kvalifikācijas klasi tika aizstātas ar izdienas piemaksu, negrozot piemaksas procentuālo apmēru un laiku, pēc kura nostrādāšanas piemaksa tiesnesim tika piešķirta vai tika palielināts tās procentuālais apmērs.

Tieslietu padome ar 2013. gada 18. februāra lēmumu Nr. 16 sniedza Saeimai savu viedokli par minētajiem grozījumiem, vēršot uzmanību uz to, ka netiek nodrošināts līdzsvars starp valsts iestāžu juristu un tiesnešu atalgojumu un nav novērsta nevienlīdzīga attieksme pret dažādām valsts amatpersonām. Tieslietu padome uzsvēra, ka atlīdzība valsts pārvaldē un atlīdzība tiesnešiem tiek noteikta pēc atšķirīgiem principiem un ka tādējādi tiek pārkāpts vienlīdzības princips. Turklāt tiesnešu un prokuroru atlīdzības apmērs nav pārskatīts, neraugoties uz izmaiņām valsts pārvaldes darbinieku atalgojuma, konkrēti, prēmiju un piemaksu apjoma regulējumā. Tieslietu padome pauda viedokli, ka, paredzot atšķirīgu iespēju saņemt piemaksas un prēmijas, tiek mainīta sākotnējā tiesnešu un valsts pārvaldes darbinieku atlīdzības attiecība un ka lēmuma pieņemšanas brīdī spēkā esošā atlīdzības sistēma nenodrošina tiesnešu un prokuroru algas reālo vērtību. Turklāt Atlīdzības likuma 3. panta septītā daļa pēc tās grozīšanas neparedzot pārskatīt tiesnešu un prokuroru atlīdzības apmēru. Tieslietu padome arī norādīja, ka tiesnešu un prokuroru atlīdzības apjomu būtiski ietekmējis tas, ka, ieviešot jauno atlīdzības sistēmu, samazināts tiesnešu sociālo garantiju apjoms.

1.7. 2014. gada 29. novembrī stājās spēkā 2014. gada 30. oktobra likums „Grozījumi Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā” (turpmāk – 2014. gada 30. oktobra grozījumi). Ar 2014. gada 30. oktobra grozījumiem no 30 procentiem līdz 40 procentiem no mēnešalgas tika palielināts tās

piemaksas maksimālais apmērs, kura saskaņā ar Atlīdzības likuma 14. panta divpadsmito daļu motivēšanas nolūkā var tikt piešķirta kompetentākajām institūcijas amatpersonām vai darbiniekiem. Savukārt Atlīdzības likuma 14. panta trīspadsmitajā daļā noteiktais amatpersonas vai darbinieka saņemto piemaksu kopsummas maksimālais apmērs palielināts no 50 līdz 60 procentiem no mēnešalgas.

1.8. 2015. gada 9. martā Tieslietu padome pieņēma lēmumu Nr. 33, konstatējot, ka kopš 2012. gada Atlīdzības likumā izdarītie grozījumi vēl vairāk palielinājuši tiesnešu atlīdzības un valsts pārvaldes darbinieku atlīdzības starpību, līdzsvars starp izpildvaras juristu un tiesnešu atalgojumu ir izjaukts un tiesnešiem noteiktā atlīdzība nav atbilstoša tiesnešu neatkarības principam. Ar šo lēmumu Tieslietu padome aicināja likumdevēju un izpildvaru novērst radušos situāciju, izdarot atbilstošus grozījumus normatīvajos aktos un iesaistot Tieslietu padomi šo grozījumu izstrādes procesā. Aicinājumu likumdevējam novērst tiesnešu atlīdzības sistēmas problēmas Tieslietu padome izteica arī vairāku Saeimas komisiju priekšsēdētājiem adresētajā 2015. gada 17. marta vēstulē Nr. 10-1/1-581nos un Ministru prezidentei, finanšu ministram un tieslietu ministram adresētajā 2015. gada 17. marta vēstulē Nr. 10-1/2-580nos.

2015. gadā Tieslietu ministrija, ievērojot Tieslietu padomes aicinājumu, organizēja vairākas ekspertu sanāksmes, lai apspriestu iespējamus risinājumus tiesnešu un prokuroru atlīdzības sistēmas uzlabošanai. Šajās sanāksmēs piedalījās Finanšu ministrijas, Ģenerālprokuratūras, Latvijas Tiesnešu biedrības, Latvijas Administratīvo tiesnešu biedrības, Tiesu administrācijas, Augstākās tiesas un Tieslietu padomes pārstāvji.

1.9. Ar 2016. gada 15. septembra likumu „Grozījumi Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā” (turpmāk – 2016. gada 15. septembra grozījumi), kas stājās spēkā 2016. gada 4. oktobrī, Atlīdzības likums tika papildināts ar 13.⁴ pantu, kurā noteikts, ka „Valsts ieņēmumu dienesta amatpersonu (darbinieku) mēnešalgas apmēru un noteikšanas kārtību nosaka Ministru kabinets saskaņā ar šā likuma 4.pielikumu”, un attiecīgi ar 4. pielikumu, kurā attiecībā uz Valsts ieņēmumu dienesta amatpersonām un darbiniekiem katrai

mēnešalgu grupai noteikti lielāki mēnešalgu maksimālie apmēri. Tādējādi Valsts ieņēmumu dienesta amatpersonām un darbiniekiem 12. mēnešalgu grupā tika noteikts mēnešalgas maksimālais apmērs 2200 *euro*.

Turklāt ar 2016. gada 15. septembra grozījumiem Atlīdzības likuma 15. pants tika papildināts ar vienpadsmito daļu, kurā paredzēta iespēja piešķirt amatpersonām un darbiniekiem, izņemot atsevišķas amatpersonu un darbinieku kategorijas (tai skaitā tiesnešus), speciālo piemaksu par institūcijai būtisko funkciju nodrošināšanu vai stratēģiski svarīgu mērķu īstenošanu. Šī speciālā piemaksa var tikt piešķirta līdz 100 procentu apmēram no mēnešalgas, bet mēnešalgas apmērs kopā ar šo speciālo piemaksu nedrīkst pārsniegt Ministru prezidentam noteikto mēnešalgu.

2. Pieteikuma iesniedzēja – Tieslietu padome (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 83. un 107. pantam.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka no Satversmes 107. panta izrietot tiesnešu tiesības saņemt to izpildāmajām funkcijām un uzdevumiem atbilstošu samaksu un šīs tiesības varot tikt nodrošinātas vienīgi tad, ja visi valsts dienesta amati ir novērtēti pēc minētajiem kritērijiem un loģiski sakārtoti amatu sistēmā. Šāds arī esot bijis Atlīdzības likuma sākotnējais mērķis. Satversmes tiesa iepriekš esot atzinusi, ka valstij ir pienākums noteikt tiesnešiem tādu atalgojumu, kas atbilstu tiesneša statusam, funkcijām un atbildībai. Attiecīgi likumdevējam esot pienākums pastāvīgi rūpēties par to, lai neatkarīgi no normatīvo aktu grozījumiem un sociālām pārmaiņām tiesnešu atlīdzība paliktu atbilstoša Satversmei.

Ar apstrīdētajām normām tiesneša amats atlīdzības ziņā esot samērots ar valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja amatu. Tomēr, samērojot minētos amatus, pirmkārt, neesot ņemtas vērā tiesneša un juridiskās struktūrvienības vadītāja atšķirīgās funkcijas, statuss un atbildība. Piemēram, tiesnesis pieņemot galīgos nolēmumus un uzņemoties par tiem atbildību, turpretim juridiskās struktūrvienības vadītājam parasti neesot tiesību izdot administratīvos aktus iestādes vārdā un, pat ja šādas tiesības tam būtu piešķirtas, šie administratīvie akti būtu

apstrīdami augstākā iestādē. Otrkārt, neesot ņemts vērā tas, ka valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja atalgojums ir atkarīgs no darba rezultātiem – Atlīdzības likumā šīm amatpersonām esot paredzētas piemaksas, prēmijas un naudas balvas, turpretim tiesneša atalgojums neesot atkarīgs no viņa darba rezultātiem. Kā liecinot Tieslietu padomes apkopotā informācija, vairāku ministriju struktūrvienību vadītājiem esot noteiktas augstākas mēnešalgu grupas – 13., 14. un pat 16. mēnešalgu grupa (likums pieļaujot noteikt līdz pat 16. mēnešalgu grupai). Turklāt tiesnesim esot ierobežotas iespējas savienot amatus, bet valsts pārvaldē strādājošām amatpersonām šādi amatu savienošanas ierobežojumi neesot noteikti.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka šāda tiesnešu atlīdzības sistēma liedzot tiesneša amatam piesaistīt labākos kandidātus un nemotivējot valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāju tiekties pēc augstāka karjeras pakāpiena – tiesneša amata, jo tiesneša atlīdzība faktiski esot mazāka.

Kopš Atlīdzības likuma pieņemšanas Saeima esot būtiski atkāpusies no šā likuma sākotnēji loģiskās un funkcionāli taisnīgās sistēmas. No Atlīdzības likuma 3. panta septītās daļas esot izslēgts noteikums par vienotu pieeju atlīdzības noteikšanai valsts un pašvaldību institūcijās un, atsaucoties uz neatbilstošo atalgojuma līmeni un nespēju piesaistīt vakantajiem amatiem atbilstošus kandidātus zema atalgojuma dēļ, ar Atlīdzības likuma grozījumiem valsts pārvaldei esot ļauts nepieciešamības gadījumā palielināt atalgojumu noteiktiem amatiem.

Atlīdzības likumā esot paredzētas vairākas atlīdzības faktiskās vērtības uzturēšanas sistēmas. Ja tiesnešu atlīdzības apmērs esot nosakāms, pamatojoties uz likumu, tad konkrētām valsts amatpersonām tas esot atkarīgs no mēneša vidējās darba samaksas valstī vai no finanšu sektorā strādājošo atalgojuma. Tādā veidā jau ar 2013. gadu esot faktiski samazināts tiesnešu atalgojums viņu pilnvaru laikā. Tiesnešu atalgojums neesot grozīts pēc tam, kad Atlīdzības likumā tika izdarīti grozījumi, ar kuriem izslēgtas normas par prēmiju un naudas balvu piešķiršanu tiesnešiem, un grozījumi, ar kuriem paplašinātas tiesības izmaksāt piemaksas valsts pārvaldes

darbiniekiem un paredzēts augstāks maksimālais mēnešalgas apmērs Valsts ieņēmumu dienesta amatpersonām un darbiniekiem.

Minētie apstākļi liecinot, ka Saeima nav ievērojusi valsts dienestā esošo personu, tostarp tiesnešu, atlīdzības noteikumus un apstrīdētās normas esot kļuvušas par neatbilstošām Satversmes 107. pantam. Šī neatbilstība daļēji izpaužoties arī kā likumdevēja bezdarbība – tiesnešu atlīdzības sistēmas nepielāgošana ekonomiskās situācijas un tiesiskā regulējuma izmaiņām.

Tiesneša atlīdzības aizsardzība esot viena no tiesneša neatkarības garantijām, un tādēļ tiesneša atlīdzības aizsardzība esot aplūkojama Satversmes 83. panta kontekstā. Tiesneša atlīdzības aizsardzība nozīmējot ne vien tiesneša atlīdzības noteikšanu ar likumu un nesamazināšanu tiesneša amata pilnvaru laikā, bet arī aizsardzību pret faktisku tās vērtības samazināšanos sakarā ar citu valsts dienestā esošo amatpersonu atlīdzības palielināšanu vai sociālām pārmaiņām. Tiesneša atlīdzības aizsardzība kā tiesu varas neatkarības garantija izpaužoties ne vien kā pareizs valsts dienestā esošu personu atlīdzības samērojums, bet arī kā atbilstoša mehānisma piemērošana, ar kuru tiek nodrošināta atlīdzības pārskatīšana tad, ja mainās sociālie apstākļi valstī.

Ņemot vērā valsts iekšzemes kopprodukta un mēneša vidējās darba samaksas apmēra izmaiņas un citas sociālās pārmaiņas kopš 2011. gada, varot konstatēt, ka valsts pieļāvusi bezdarbību tiesnešu atlīdzības aizsardzībā. Paredzot citu valsts dienestā esošo amatpersonu atlīdzības aizsardzību, esot vēl vairāk samazināts tiesnešu atalgojuma līmenis. Salīdzinot tiesnešu atlīdzību ar valsts pārvaldes amatpersonu atlīdzību, tiesnešu atalgojumu vairs nevarot atzīt par pienācīgu. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka tādējādi esot nesamērīgi ierobežotas tiesnešu neatkarības garantijas un pārkāpts tiesnešu neatkarības princips.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējas pārstāve papildus uzsvēra, ka, nosakot atlīdzību tiesnešiem un atlīdzību valsts pārvaldē, esot jāievēro atšķirīgi principi, tādēļ valsts pārvaldē noteiktā atlīdzība varot tikt izmantota salīdzinājumam, bet neesot pieļaujama tiesnešu un valsts pārvaldes amatpersonu atalgojuma sazobe. Turklāt

likumdevējs neesot paredzējis mehānismu tiesnešu atlīdzības faktiskās vērtības saglabāšanai.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – lūdz atzīt apstrīdētās normas par atbilstošām Satversmes 83. un 107. pantam.

Atbildes rakstā Saeima visupirms norāda, ka apstrīdētās normas daļēji reglamentējot gan tiesnešu, gan prokuroru darba samaksas noteikšanas kārtību. Tomēr, ņemot vērā to, ka Tieslietu padomes pieteikums attiecas vienīgi uz tiesnešu atalgojumu, Saeima apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 83. un 107. pantam pamatojot tiktāl, ciktāl tās attiecas uz tiesnešu tiesībām saņemt atbilstošu darba samaksu.

Saeima norāda, ka Satversmes 83. un 107. pants neparedz pienākumu nodrošināt tiesneša darba samaksu konkrētā apmērā. No Satversmes 83. un 107. panta neizrietot, ka atsevišķas izpildvaras vai likumdevējvaras amatpersonas vai amatpersonu kategorijas nevarētu saņemt augstāku atalgojumu kā tiesneši, it īpaši tiesneša karjeras sākumposmā. Tomēr tiesneša atalgojumam, ar ko esot saprotama ne tikai mēnešalga, bet arī piemaksas, atvaļinājumi un sociālās garantijas, vajagot nodrošināt tiesnesim tādu ekonomisko neatkarību, kas pēc iespējas novērstu korupcijas un citāda finansiāla spiediena riskus tiesas spriešanā.

Saskaņā ar apstrīdētajām normām tiesneša mēnešalga, uzsākot amata pienākumu pildīšanu, esot 1647 *euro*. Turklāt Atlīdzības likuma 3. panta septītajā daļā esot paredzēta tās pārskatīšana, ievērojot valsts ekonomisko situāciju un citus pamatotus kritērijus. Atkarībā no tiesu instances vai tiesneša funkcijām rajona (pilsētas) tiesas tiesneša mēnešalgai tiek piemērots noteikts koeficients, un rezultātā augstāka līmeņa tiesnešu mēnešalgas esot atbilstošas augstākām mēnešalgu grupām. Savukārt atkarībā no izdienas tiesnešiem esot noteiktas speciālas piemaksas 7 līdz 35 procentu apmērā. Tiesnesim esot tiesības arī uz piemaksām par noteiktu papildu pienākumu veikšanu, uz ikgadējo atvaļinājumu, kura ilgums ik pēc pieciem gadiem tiek palielināts, un uz izdienas pensiju. Satversmes tiesas 2012. gada 28. marta lēmumā šī tiesnešu atlīdzības sistēma, it īpaši tiesnešu atalgojuma piesaiste tiešās

pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja mēnešalgas maksimālajam apmēram, esot atzīta par atbilstošu Satversmes 1. un 83. pantam.

Ar Atlīdzības likuma grozījumiem valsts iestādēm esot dotas tiesības efektīvāk izlietot tām jau piešķirtos līdzekļus, ņemot vērā augsti kvalificēto darbinieku ieguldījumu iestādes darbībā, taču neesot paredzēta vispārēja atalgojuma celšana nedz Valsts ieņēmumu dienestā, nedz citās valsts vai pašvaldību iestādēs. Saeima uzsver, ka tiesnešiem noteiktā darba samaksa faktiski neesot samazināta.

2016. gada 15. septembra grozījumi esot pieņemti, jo likumdevējs secinājis, ka Valsts ieņēmumu dienesta un tā vadītāja funkcijas un atbildība nav samērīgas ar piedāvāto atalgojumu un tādēļ nav iespējams piesaistīt šim amatam augsta līmeņa speciālistus. Savukārt iespēja piešķirt amatpersonai vai darbiniekam speciālo piemaksu 100 procentu apmērā no mēnešalgas esot noteikta tādēļ, lai iestādes varētu cīnīties pret augsta līmeņa speciālistu aizplūšanu no valsts pārvaldes.

Tiesnešu atlīdzības sistēmas atbilstību Satversmes 83. pantam Pieteikuma iesniedzēja esot apstrīdējusi vienīgi sakarā ar tiesnešu neatkarības principu. Šis princips esot nošķirams no citiem tiesneša atalgojumu ietekmējošiem faktoriem, piemēram, tiesas autoritātes aizsardzības, nepieciešamības nodrošināt augsti kvalificētu un profesionālu tiesnešu piesaisti un citiem faktoriem. Tādēļ konkrētajā lietā esot jāvērtē tas, vai tiesneša atalgojums nodrošina viņa neatkarību tiesas spriešanā, proti, samazina korupcijas vai cita veida finansiāla spiediena risku.

No Satversmes 107. panta neizrietot tiesības prasīt noteikta apmēra atalgojumu. Tomēr, kā secinājusi Satversmes tiesa, Satversmes 107. pantā noteiktās tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu attiecībā uz tiesnešiem esot vērtējamas, ievērojot Satversmes 83. pantu, kas ietver aizliegumu samazināt tiesnesim likumā noteikto atlīdzību viņa pilnvaru laikā un aizsargā tiesneša atlīdzības faktisko vērtību. Šāds aizliegums tomēr nenozīmējot, ka būtu aizliegta jebkāda likumdevēja darbība, kas varētu nelabvēlīgi ietekmēt tiesneša atalgojumu.

Tiesnešu darba samaksas samazinājums apstrīdētajās normās neesot paredzēts, un tas neizrietot arī no Atlīdzības likuma grozījumiem. Būtiski esot tas, ka apstrīdētās normas nosaka vienīgi minimālo tiesneša mēnešalgas apmēru un ka tiesnesis, kas sāk

pildīt amata pienākumus, tiek pielīdzināts tādām juridiskās struktūrvienības vadītājam, kuram mēnešalga noteikta maksimāli pieļaujamā apmērā. Turklāt tiesnešiem, atšķirībā no valsts dienestā nodarbinātajiem, darba samaksas pieaugums esot paredzams un obligāts.

Saeima norāda, ka Eiropas Padomes tieslietu sistēmas efektivitātes komisijas 2016. gada pētījumā par Eiropas valstu tiesu sistēmām un tieslietu sistēmas efektivitāti un kvalitāti esot konstatēts, ka 2014. gadā Latvijā attiecība starp tiesneša atalgojumu karjeras sākumposmā un vidējo atalgojumu valstī bijusi līdzīga vai pat labāka nekā citās Eiropas Padomes valstīs. Vidējā mēneša darba samaksa valstī neesot būtiski palielinājusies, un tiesneši joprojām saņemot tādu atlīdzību, kurai būtu jānodrošina viņiem pietiekama finansiāla neatkarība.

Vispārējo un speciālo piemaksu un prēmiju piešķiršanai Atlīdzības likumā esot paredzēti stingri ierobežojumi. Amatpersonas un darbinieki ilgtermiņā nevarot paļauties uz regulāru un automātisku piemaksu saņemšanu. Turklāt Saeima uzsver, ka iestādēm neesot atvēlēti papildu līdzekļi piemaksu un prēmiju izmaksāšanai.

Saeima uzskata, ka 2011. gadā izveidotā un šobrīd spēkā esošā atalgojuma sistēma garantē tiesnešiem pietiekamu finansiālo neatkarību un drošību un tādu darba samaksas līmeni, kas pēc iespējas mazina korupcijas risku. Turklāt tiesneša atlīdzība pienācīgi atspoguļojot viņa statusu gan sabiedrībā (salīdzinājumā ar vidējo atalgojumu valstī un valsts pārvaldē kopumā), gan salīdzinājumā ar tiešās pārvaldes institūcijas juridiskās struktūrvienības vadītāja statusu. Līdz ar to apstrīdētās normas paredzot adekvātu tiesneša atlīdzības samēru ar tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja atlīdzību un pienācīgi nodrošinot tiesneša neatkarību.

Lai gan tiesnešu atalgojuma sistēma šobrīd neapdraudot tiesnešu neatkarību, Tieslietu ministrija sadarbībā ar Tieslietu padomi turpinot darbu, kas vērsts uz tiesnešu atalgojuma sistēmas uzlabošanu, citstarp paredzot tiesnešu mēnešalgas atsaistīšanu no civildienesta ierēdņu atalgojuma un tiesnešu atalgojuma pietuvināšanu izpildvaras iestāžu juridisko dienestu vadītāju atalgojuma līmenim.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāve papildus norādīja, ka konkrētajā gadījumā Tieslietu padome esot iebildusi nevis pret tiesnešu atlīdzības apmēru pašu par sevi,

bet vienīgi pret tiesnešu atlīdzības nesamērīgumu ar valsts pārvaldes darbinieku atlīdzību. Savukārt šis nesamērīgums esot radies neatbilstošas Atlīdzības likuma normu piemērošanas rezultātā. Ja piemaksas, prēmijas un naudas balvas valsts pārvaldē tiktu izmaksātas atbilstoši to mērķim, tad līdzsvars starp tiesnešiem un valsts pārvaldes darbiniekiem noteikto atalgojuma līmeni nebūtu apdraudēts. Savukārt augstāku mēnešalgu grupu noteikšana valsts tiešās pārvaldes iestāžu juridisko struktūrvienību vadītājiem esot pamatota ar viņiem uzticētajām papildu administratīvajām un politikas plānošanas funkcijām.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka tās 2015. gadā organizēto ekspertu sanāksmju ietvaros esot vērtēti vairāki priekšlikumi tiesnešu atlīdzības sistēmas problēmu risināšanai. Lai nodrošinātu ilgtermiņā efektīvu tiesnešu un prokuroru atalgojuma sistēmu, sanāksmes dalībnieki esot vienojušies par šādiem pamatprincipiem: 1) atalgojums būtu jāatsaista no 12. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālā apmēra, vienlaikus saglabājot atalgojuma faktisko apmēru; 2) būtu jāatsakās no atalgojuma sazobes ar civildienesta ierēdņu atalgojumu; 3) atalgojuma noteikšanas formulai jābūt elastīgai (tādai, kas spēj pielāgoties valsts ekonomiskās situācijas izmaiņām); 4) atalgojumam jābūt atbilstošam un vienlīdzīgam.

Ievērojot minētos principus, esot sagatavoti trīs risinājuma varianti. Visos variantos rajona (pilsētas) tiesas tiesneša mēnešalgu paredzēts noteikt, Centrālās statistikas pārvaldes oficiālajā statistikas paziņojumā publicētajam valstī strādājošo aizpagājušā gada mēneša vidējās darba samaksas apmēram, kas noapaļots pilnos *euro*, piemērojot noteiktu koeficientu. Katrā variantā esot paredzēts atšķirīgs koeficients: 1. variantā – 4,31, pietuvinot tiesneša atalgojumu izpildvaras iestāžu juridisko dienestu augstāk atalgoto vadītāju atalgojuma līmenim 2014. gadā; 2. variantā – 3,27, pietuvinot tiesneša atalgojumu izpildvaras iestāžu struktūrvienību vadītāju vidējai atlīdzībai 2014. gadā; 3. variantā – 2,997, pietuvinot tiesneša atalgojumu visu izpildvaras iestāžu juridisko dienestu vadītāju vidējai atlīdzībai 2014. gadā.

Ekspertu izstrādātie risinājuma varianti 2015. gadā prezentēti Tieslietu padomei, kas nolēmusi atbalstīt 1. variantu, proti, koeficienta 4,31 piemērošanu, kā arī pāreju uz jauno atalgojuma sistēmu pakāpeniski triju gadu periodā, un vienlaikus vērsusi atbildīgo amatpersonu uzmanību uz būtisku finansējuma nepietiekamību tiesu sistēmas darbinieku atalgojumam.

Ņemot vērā Tieslietu padomes atbalstītā risinājuma ietekmi uz valsts budžetu, proti, nepieciešamību vairāk nekā divas reizes palielināt valsts budžeta finansējumu atlīdzības izmaksai tiesnešiem, 2016. gadā tieslietu ministrs lūdzis Tieslietu padomi tiesnešu un tiesas (un prokuratūras) darbinieku atalgojuma celšanas iespēju novērtēt kompleksi un aicinājis lemt par alternatīva piedāvājuma atbalstīšanu – vai nu par atlīdzības paaugstināšanu Atlīdzības likumā un no tā izrietošajos Ministru kabineta noteikumos paredzēto amatu grupu ietvaros, vai par mazāka koeficienta piemērošanu.

Tieslietu padome esot atbalstījusi finansējuma paredzēšanu tiesu un prokuratūras darbinieku atalgojuma paaugstināšanai līdz maksimālajam apmēram spēkā esošā normatīvā regulējuma ietvaros, tomēr neesot atcēlusi lēmumu par atbalsta izteikšanu rajona (pilsētas) tiesas tiesneša atalgojuma pārskatīšanai, tiesnešu mēnešalgas aprēķinā piemērojot koeficientu 4,31 un pakāpenisku pāreju uz jauno atalgojuma sistēmu triju gadu laikā. Ņemot vērā iepriekš minēto, par prioritāti 2017. gada budžetā esot atzīta nepieciešamība palielināt finansējumu tiesu darbinieku nesamērīgi zemā atalgojuma līmeņa celšanai. Savukārt Ministru kabinets atbalstījis Tieslietu ministrijas iniciatīvu tiesnešu atalgojuma palielināšanai, proti, papildu finansējuma piešķiršanu 2018. un 2019. gadā. Tiesnešu atalgojuma reformas ieviešanu esot paredzēts uzsākt ar 2018. gadu, un konstatēto sistēmisko trūkumu novēršanai tiek gatavoti grozījumi normatīvajos aktos.

Viss iepriekš minētais apliecinot, ka Tieslietu ministrija pēdējos gados ir mērķtiecīgi virzījusi diskusijas un, apzinot pašreizējās sistēmas trūkumus, meklējusi risinājumus tiesnešu atlīdzības sistēmas pilnveidei. Līdz viedokļa iesniegšanas brīdim jau esot rasts iesaistītajām pusēm pieņemams risinājums, un patlaban notiekot darbi tā ieviešanai ar 2018. gadu.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pilnvarotā pārstāve uzsvēra, ka Tieslietu ministrija ir aktīvi sadarbojusies ar Tieslietu padomi, lai veicinātu tiesnešu atlīdzības sistēmas pārskatīšanu.

5. Pieaicinātā persona – tieslietu ministrs Dzintars Rasnačs – tiesas sēdē norādīja, ka tiesnešu un tiesu darbinieku atlīdzība vienmēr bijusi viena no Tieslietu ministrijas prioritātēm, un sniedza paskaidrojumus par iecerēto tiesnešu atlīdzības sistēmas grozījumu izstrādes procesu. Tomēr tieslietu ministrs atzina, ka tiesnešu atlīdzības plānošana līdzinoties valsts budžeta ieņēmumu pārpalikumu sadalīšanai, un tas, pēc tieslietu ministra ieskata, nenodrošinot tiesnešu neatkarību.

6. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – pauda viedokli, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 83. un 107. pantam.

Tiesnešu iekļaušanai vienotā atlīdzības sistēmā esot leģitīms mērķis, proti, sabiedriskajā sektorā nodarbināto atalgojuma līdzsvarošana un atalgojuma pārskatāmības un samērīguma nodrošināšana attiecībā uz amatiem un profesijām. Likumdevējs to esot atzinis par ilgtermiņa perspektīvu, kas laika gaitā kārtojama un pilnveidojama, ņemot vērā ekonomisko un fiskālo situāciju valstī un samērojot to ar valsts budžeta iespējām.

Tiesnešiem neesot piemērojams valsts institūciju amatpersonām un darbiniekiem Atlīdzības likumā paredzētais ierobežojums, ka mēnešalga nedrīkst pārsniegt Ministru prezidentam noteikto mēnešalgu, tādējādi augstākā iespējamā tiesneša mēnešalga 2017. gadā esot 4315 *euro*.

Turklāt būtiski esot tas, ka tiesneša mēnešalga ir piesaistīta valsts tiešās pārvaldes iestādes augsti kvalificēta jurista mēnešalgas maksimālajam apmēram, kamēr iestādes tām piešķirto līdzekļu ietvaros dažkārt nemaz nevarot nodrošināt savu juridisko struktūrvienību vadītājiem mēnešalgu izmaksu šajā maksimālajā apmērā. Savukārt tiesneša mēnešalgai tiekot piemēroti Atlīdzības likumā paredzētie koeficienti, kā rezultātā tās apmērs pārsniedzot valsts pārvaldē strādājošo juristu mēnešalgu apmēru. Turklāt pastāvošā atlīdzības sistēma nodrošinot to, ka valsts

tiesās pārvaldes iestāžu juridiskās funkcijas veicēju algas paaugstināšanas gadījumā pieaug arī tiesnešu mēnešalgas. Pēc Finanšu ministrijas ieskata tiesnešu atlīdzības sistēma esot vērtējama kopumā, ņemot vērā tiesnešiem paredzētās piemaksas un sociālās garantijas.

Tiesnešiem līdzīgi kā valsts pārvaldē strādājošām amatpersonām esot paredzētās piemaksas un sociālās garantijas. Tiesnešu atalgojums esot samērīgs ar amata atbildību, sarežģītību, slodzi un tiesneša amata rangu konstitucionāli tiesiskajā iekārtā, un tādējādi esot garantēta tiesnešu finansiālā neatkarība.

Finanšu ministrija uzsvēra, ka Atlīdzības likumā paredzētajām piemaksām nav pastāvīga rakstura. Amatpersonas (darbinieki) nevarot rēķināties ar piemaksu pastāvīgu saņemšanu, turklāt esot ierobežots arī to maksimālais apjoms, ja tās tiek kombinētas. Savukārt ar 2016. gada 15. septembra grozījumiem noteiktās speciālās piemaksas izmaksāšanai iestādēm neesot piešķirti papildu līdzekļi. Turklāt Atlīdzības likumā esot noteikta stingra minētās piemaksas piešķiršanas un pārskatīšanas kārtība.

Tiesnešu mēnešalgas piesaistīšana vidējai mēnešalgai valstī neesot atbalstāma, jo fiskāli nozīmīgai valsts pārvaldes sektorā nodarbināto daļai izdevumi atalgojumam pieaugtu automātiski atbilstoši likumā iestrādātam algoritmam, nevis tiktu noteikti ar diskrecionāriem lēmumiem, izvērtējot budžeta iespējas. Lai arī šāda pieeja atsevišķos gadījumos tiek izmantota, tā attiecoties tikai uz atsevišķām augstām valsts amatpersonām.

Finanšu ministrija uzsvēra, ka tiesnešu un tiesu darbinieku atalgojuma sistēmas jautājums tiek risināts, un 2017. līdz 2019. gadam esot piešķirti līdzekļi šā atalgojuma palielināšanai. Augstākajai tiesai šobrīd pieejamais finansējums esot pietiekams. Jautājums par tiesnešu atlīdzību tikšot skatīts arī likumprojektu „Par valsts budžetu 2018. gadam” un „Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2018., 2019. un 2020. gadam” sagatavošanas un izskatīšanas procesā.

Finanšu ministrijas pilnvarotā pārstāve tiesas sēdē papildus norādīja, ka šobrīd tiek izstrādāts jauns tiesnešu atlīdzības modelis, kas paredz atsaistīt tiesnešu mēnešalgu no 12. mēnešalgu grupas un, ņemot vērā tiesnešu atlīdzības palielināšanai piešķirto finansējumu, noteikt fiksētu tiesneša pamata mēnešalgas apmēru. Šis

priekšlikums tikšot iekļauts gadskārtējā valsts budžeta likuma projektā un vidēja termiņa budžeta ietvara likuma projektā.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūra – norāda, ka pieteikumā Atlīdzības likuma 4. panta devītā daļa apstrīdēta vienīgi tiktāl, ciktāl tā paredz tiesnešu mēnešalgu piesaisti valsts tiešās pārvaldes iestādes augsti kvalificēta jurista mēnešalgai ar attiecīgu koeficientu, bet Atlīdzības likuma 4. panta devītās daļas otrais teikums, kas nosaka prokurora mēnešalgas piesaisti rajona (pilsētas) tiesas tiesneša mēnešalgai ar attiecīgu koeficientu, pieteikumā nav norādīts. Ņemot vērā to, ka Latvijā likumdevējs, paredzot prokuroru mēnešalgu piesaisti tiesnešu mēnešalgām un respektējot prokurora amata nozīmi, izšķīries likumā noteikt prokuroriem tādu finansiālo drošību, kas pēc apjoma un satura ir pielīdzināma tiesnešu finansiālajai drošībai, kā arī ievērojot starptautiskajos dokumentus uzsvērto prokuroru neatkarības nozīmi, Ģenerālprokuratūra uzskata, ka Satversmes tiesai pieteikumā minētās tiesību normas būtu jāvērtē arī attiecībā uz prokuroru atlīdzību.

Ģenerālprokuratūra norāda, ka vairāki Atlīdzības likuma grozījumi esot samazinājuši tiesnešu un prokuroru atalgojuma reālo vērtību un līdz ar to esot apgrūtināta labāko kandidātu piesaiste prokurora amatam. Atsevišķām valsts tiešās pārvaldes amatpersonām esot noteiktas par 12. mēnešalgu grupu augstākas mēnešalgu grupas. Valsts tiešās pārvaldes amatpersonām neesot noteikti tik stingri amatu savienošanas ierobežojumi kā tiesnešiem un esot tiesības saņemt atlīdzību arī citās darbavietās. Turklāt Ministru kabinets, pamatojoties uz Atlīdzības likumu, esot pieņēmis noteikumus, kas būtiski ietekmējuši izmeklēšanas iestāžu darbinieku atlīdzības sistēmu, bet prokuroru atalgojums neesot pārskatīts.

Tiesas sēdē Ģenerālprokuratūras pilnvarotais pārstāvis norādīja, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 83. un 107. pantam, un papildus iepriekš minētajam uzsvēra, ka vairākām amatpersonu grupām šobrīd paredzēta mēnešalgas piesaiste vidējai mēnešalgai valstī, ko Finanšu ministrijas pārstāve attiecībā uz tiesnešiem atzinusi par nepieļaujamu. Finanšu ministrijas piedāvātais tiesnešu atlīdzības modelis esot neskaidrs, jo neparedzot konkrētus tiesnešu atlīdzības pārskatīšanas nosacījumus.

Šobrīd to amatu atlīdzība, kuru mēnešalgai ar apstrīdētajām normām ir piesaistīta tiesnešu un prokuroru mēnešalga, faktiski esot pieaugusi, bet tiesnešu un prokuroru atlīdzība neesot pārskatīta.

8. Pieaicinātā persona – Tiesiskās vides pilnveides komisija – norāda, ka Atlīdzības likuma mērķis bija panākt, lai valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu (darbinieku) atlīdzības noteikšanā tiek ievēroti vienoti nosacījumi. Taču Atlīdzības likuma grozījumu dēļ šis līdzsvars vairs netiekot nodrošināts. Neesot pieļaujams tas, ka likuma grozījumi rada likumā iekšējas pretrunas, sagrauj tā sistēmu vai dod kādai personai vai personu grupai nepamatotas priekšrocības.

Tiesiskās vides pilnveides komisija piekrīt, ka tiesneša amats nav samērojams ar izpildvaras amatiem. Tiesneša amats uzliekot pienākumu īstenot vienu no valsts varas funkcijām, un tiesnešu atalgojumam esot jāatbilst tiesneša statusam, pienākumiem un atbildībai, kā arī jānodrošina tiesneša finansiālā neatkarība. Varot piekrist viedoklim, ka automātiska tiesneša amata samērošana ar valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja amatu nav vienīgais un pareizais modelis. Tai pašā laikā Tiesiskās vides pilnveides komisija piekrīt Saeimas viedoklim, ka apstrīdētās normas paredz adekvātu tiesnešu atalgojuma samēru, pienācīgi nodrošina tiesnešu neatkarību un atbilst Satversmes 83. un 107. pantam. Tomēr Tiesiskās vides pilnveides komisija atgādina, ka Latvijā aktuāli esot tiesu sistēmas attīstības stratēģijas jautājumi.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģija – atzīst Tieslietu padomes argumentus par pamatotiem un norāda, ka Atlīdzības likuma grozījumu dēļ tiesnešu atalgojuma faktiskā vērtība esot samazināta un ka valstij esot pienākums noteikt tiesnešiem tādu atalgojumu, kas atbilst tiesneša statusam, funkcijām un atbildībai.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Zvērinātu notāru padome – norāda, ka tiesnešu atlīdzības jautājums esot cieši saistīts ar tiesu varas pārvaldību, kuras

efektivitāte ietekmējot ne tikai tiesiskuma principa praktisko realizāciju, bet arī tiesām atvēlamo valsts budžeta līdzekļu apmēru un izlietojumu. Tiesnešu atlīdzības sistēma nenodrošinot tiesneša amatam un atbildībai atbilstošu atlīdzību, un tiesnešu atlīdzība neesot motivējoša un konkurētspējīga salīdzinājumā ar Eiropas valstu tiesnešu atlīdzību. Latvijā tiesas esot lieki noslogotas nepārdomātās tiesību aizsardzības sistēmas dēļ. Tiesnešu atlīdzības sistēma esot maināma tiesu varas reformu ietvaros, un resursi tiesnešu atlīdzības sistēmas reformai esot rodami tiesu varas iekšienē.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Tiesnešu biedrība – norāda, ka tiesneši jau sākotnēji esot iebilduši pret viņu iekļaušanu vienotajā valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības sistēmā, jo tā nenodrošinot tiesnešu neatkarību. Turklāt Tieslietu padome esot vairākkārt atzinusi, ka tiesnešu atlīdzības faktiskā vērtība neatbilst Atlīdzības likumā noteiktajiem kritērijiem, un aicinājusi likumdevēju novērst konstatētās nepilnības. Tas līdz šim neesot izdarīts. Finansiālā drošība un amatam atbilstošs atalgojums esot viens no neatkarīgas tiesu varas stūrakmeņiem. Atlīdzības likumā izdarīto grozījumu, kas paredz atkāpes no likumā noteiktajiem principiem, kā arī vidējās darba samaksas valstī pieauguma dēļ tiesnešiem tiek nodrošināts tāds atalgojums, kuru nevarot uzskatīt par pienācīgu un atbilstošu tiesneša statusam. Atkāpes no Atlīdzības likumā noteiktajiem principiem negatīvi ietekmējot paļāvību uz to, ka atalgojums tiek noteikts pēc vienotiem kritērijiem un ir taisnīgs attiecībā uz visiem, kas to saņem atbilstoši šim likumam.

Latvijas Tiesnešu biedrības pilnvarotais pārstāvis tiesas sēdē papildus uzsvēra, ka kopš 2011. gada tiesnešu atalgojums neesot pieaudzis līdztekus citu valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu atalgojumam, bet – gluži otrādi – tiesnešu atalgojuma faktiskā vērtība esot samazinājusies. Pastāvošā tiesnešu atlīdzības sistēma nenodrošinot tiesnešu atlīdzības konkurētspēju un faktiskās vērtības saglabāšanu. Tiesnešu atlīdzība esot balstīta vienīgi uz likumdevēja politisko gribu, bet likumdevējs neesot vēlējis tiesnešu atlīdzību paaugstināt. Latvijas Tiesnešu biedrība nepiekrīt Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka Satversmes tiesa savā 2012. gada

28. marta lēmumā būtu atzinusi tiesnešu atlīdzības sistēmu par atbilstošu Satversmes 1. un 83. pantam, un uzskata, ka tiesnešu atlīdzības jautājums būtu risināms pēc iespējas ātrāk.

12. Pieaicinātā persona – zvērināts advokāts Edgars Pastars – uzskata, ka pastāvošais atlīdzības sistēmas modelis nenodrošinot tās sākotnējo mērķu sasniegšanu, taču atgriešanās pie tiesnešu mēnešalgu piesaistes vidējai darba samaksai valstī neatrisināšot problēmu ilgtermiņā, ņemot vērā gaidāmās izmaiņas ekonomikā un valsts budžeta izdevumu prioritātes.

Apstrīdēto normu izstrādāšanai un pieņemšanai par iemeslu bijis, pirmkārt tas, ka tiesnešu mēnešalgu piesaiste vidējai darba samaksai valstī izraisījusi strauju tiesnešu mēnešalgu pieaugumu un kritumu atkarībā no ekonomiskās situācijas valstī, un tādēļ tiesneša mēnešalgu bija nepieciešams pastāvīgi koriģēt; otrkārt, valsts pārvaldē nodarbināto juristu izpeļņas kāpums, kas bija daudz straujāks, nekā tiesnešu izpeļņas kāpums; treškārt, tiesiskie un ekonomiskie apstākļi, kas bija labvēlīgi jaunas atlīdzības sistēmas izveidei. Likumdošanas procesā esot apsvērti vairāki citi tiesnešu atlīdzības noteikšanas modeļi, bet tie neesot guvuši atbalstu politiskas neieinteresētības dēļ, un arī līdzšinējās sistēmas ieviešanas iemesli galvenokārt bijuši politiski. Pēc vairākiem Atlīdzības likumā izdarītajiem grozījumiem sākotnējais apstrīdēto normu pieņemšanas mērķis vairs netiekot sasniegts. Likumdevējs neesot vēlējies ievērot līdzsvaru starp tiesu varu un valsts pārvaldi. Likumdevējs esot meklējis un arī atradis dažādus ceļus, lai to apietu.

Tas, ka tiesnešu mēnešalga ir piesaistīta noteiktai mēnešalgu grupai, nenozīmējot, ka tās apmērs nav saistīts ar ekonomiskajiem procesiem, jo Atlīdzības likuma 3. panta septītajā daļā esot paredzēta atlīdzības pārskatīšana valsts un pašvaldību institūcijās, ņemot vērā valsts ekonomisko situāciju un solidaritātes principu, taču lēmums pārskatīt mēnešalgu apmēru esot atkarīgs no likumdevēja ieskatiem. Pieteikumā tiesneša un valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja amati esot salīdzināti pēc attiecīgā amata pienākumu

veikšanai nepieciešamā radošuma un atbildības apmēra, bet tas neesot pareizi; drīzāk būtu vērtējams tas, vai tiesnesim noteiktais atalgojums atbilst tiesneša statusam.

Tiesas sēdē E. Pastars papildus norādīja, ka apstrīdēto normu mērķis sākotnēji esot bijis nodrošināt līdzvērtīgu atlīdzību tiesnešiem un valsts pārvaldē strādājošajiem. Pēc Atlīdzības likumā izdarītajiem grozījumiem apstrīdētās normas šo mērķi vairs nerasniedzot. Likumā būtu jāparedz tāda sistēma, kas nodrošinātu tiesnešu atlīdzības atbilstību ekonomiskajai situācijai. Taču Atlīdzības likumā šobrīd, pēc tā 3. panta septītās daļas grozījumiem, šāda sistēma neesot paredzēta. 12. mēnešalgu grupā ietilpstošo amatpersonu darba samaksas apjoms nesamērīgi atšķiroties no tā, ko likumdevējs bija paredzējis tad, kad tiesneši tika iekļauti atlīdzības sistēmā, jo valdība faktiski esot akceptējusi to, ka mēnešalgas netiek celtas, bet atlīdzība lielākoties tiek izmaksāta mainīgajā darba samaksas daļā. Likumdevējam neievērojot tiesnešu atlīdzības sākotnējo mērķi un neparedzot tiesnešu atlīdzības faktiskās vērtības saglabāšanas mehānismu, tiesnešu atlīdzības sistēma esot kļuvusi neatbilstoša Satversmei.

13. Pieaicinātās personas – Latvijas Administratīvo tiesnešu biedrības – pilnvarotā pārstāve tiesas sēdē uzsvēra Satversmes tiesas praksē izsecinātos tiesnešu atlīdzības kritērijus un norādīja, ka atlīdzības apmēra dēļ esot apgrūtināta spējīgāko kandidātu piesaiste administratīvā tiesneša amatam. Tie bijušie valsts pārvaldes iestāžu darbinieki, kas tomēr kļūst par tiesnešiem, ciešot finansiālus zaudējumus. Latvijas Administratīvo tiesnešu biedrība nepiekrīt tam, ka tiesnešu un valsts pārvaldes iestādēs strādājošo atlīdzības starpību kompensē tiesnešiem paredzētās izdienas piemaksas, jo to apmērs esot nepietiekams un ievērojami mazāks par valsts pārvaldē izmaksāto piemaksu apmēru.

Tiesnešu atalgojuma līmenis neesot konkurētspējīgs un Atlīdzības likuma grozījumu dēļ pat vairs neesot pielīdzināms augstāko ierēdņu atlīdzības līmenim. Tādējādi tiesnešu atalgojums esot faktiski samazināts, un neesot tādu apstākļu, kas šo samazinājumu varētu attaisnot.

Tiesnešu atlīdzības sistēma nenodrošinot tiesnešu atlīdzības pielāgošanos mainīgajiem valsts ekonomiskajiem apstākļiem. Likumdevējs septiņu gadu laikā neesot pārskatījis tiesnešu atlīdzības līmeni, bet likumdevēja dialogs ar Tieslietu padomi esot formāls un Tieslietu padomes viedoklis netiekot ņemts vērā. Neesot skaidrs, vai gaidāmo Atlīdzības likuma grozījumu izstrādes procesā ir izvērtēts tiesnešu atlīdzības samērīgums ar salīdzināmu amatu atlīdzību.

14. Pieaicinātās personas – Latvijas Republikas tiesībsarga – pilnvarotais pārstāvis tiesas sēdē atzina, ka tiesnešu atlīdzība pretstatā valsts pārvaldes amatpersonu un darbinieku atlīdzībai kopš 2011. gada nav mainījusies, lai gan valstī esot vērojama ekonomiskā izaugsme. Šiem apstākļiem vajadzējis kalpot likumdevējam par signālu, ka ir jārikojas. Taču likumdevējs kopš 2011. gada tiesnešu atlīdzības regulējumu neesot pārskatījis.

Atlīdzības likuma grozījumi, ar kuriem paredzētas papildu piemaksas valsts pārvaldes amatpersonām un darbiniekiem, paši par sevi neesot negatīvi ietekmējuši tiesnešu atlīdzību, un problēmas izrietot no Atlīdzības likuma normu piemērošanas.

Vērtējot pilsētas (rajona) tiesu un apgabaltiesu tiesnešu atlīdzību un tās vidējo vērtību kopsakarā ar valsts pārvaldē vērojamām atlīdzības tendencēm, esot secināms, ka šobrīd nav konstatējams acīmredzams tiesnešu atlīdzības nesamērīgums un ka tiesnešu atlīdzība atbilst Satversmes 83. un 107. panta nosacījumiem. Tomēr pastāvot akūta problēma, kas likumdevējam esot jārisina tuvākajā laikā.

15. Pieaicinātās personas – Valsts kontroles – pilnvarotā pārstāve tiesas sēdē paskaidroja, ka Valsts kontroles veiktās revīzijas rezultātā esot konstatēts, ka ministrijās līdzīgiem amatiem bez īpaša pamatojuma tiek noteiktas atšķirīgas amatu saimes. Būtiskas atšķirības esot konstatētas arī finansējuma un ministriju centrālā aparāta darbinieku atlīdzības ziņā. Visās ministrijās mēnešalgas vairumā gadījumu esot noteiktas tuvu attiecīgās mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālajam apmēram. Savukārt atlīdzības mainīgā daļa – piemaksas, prēmijas u.tml. – veidojot dažkārt pat pusi no ministriju darbinieku atlīdzības kopējā apmēra. Ministriju darbiniekiem tiekot

vienlaikus izmaksātas vairāku veidu piemaksas, un šīm piemaksām esot pastāvīgs raksturs, tā ka tās faktiski kļūstot par garantētu darba samaksas elementu, ar kuru darbinieki rēķinās. Turklāt piemaksas tiekot piešķirtas formāli, neievērojot to piešķiršanas mērķi, piešķiršanu īpaši nepamatojot vai dažkārt pamatojot ar darbinieka raksturojumu. Atsevišķās ministrijās piemaksu piešķiršana vispār netiekot dokumentēta.

16. Pieaicinātā persona – Aija Rieba – izklāstīja pašas veiktās tiesnešu, ministriju un Valsts kontroles juridisko struktūrvienību vadītāju atlīdzības apmēru matemātiskās analīzes rezultātus. No A. Riebas pētījuma izriet, ka pēdējo triju gadu laikā valsts pārvaldes darbinieku darba samaksa ir ievērojami palielinājusies, lai gan likumdevējs nav pārskatījis 12. mēnešalgu grupas un augstāku mēnešalgu grupu mēnešalgas maksimālo apmēru. Tām amatpersonām, kurām noteikta 11. vai 12. mēnešalgu grupa, vienā trešdaļā gadījumu tiekot piešķirtas piemaksas 20 līdz 25 procentu apmērā, bet divām trešdaļām – vairāk nekā 30 procentu apmērā no mēnešalgas. Juridisko struktūrvienību vadītājiem visās ministrijās aprēķinātais darba samaksas apmērs esot atbilstošs mēnešalgas maksimālajam apmēram, kāds var būt augstākajās mēnešalgu grupās – sākot ar 13. mēnešalgu grupu un pat krietni pārsniedzot 16. mēnešalgu grupu.

Secinājumu daļa

17. Tieslietu padome lūdz Satversmes tiesu izvērtēt Atlīdzības likuma 4. panta devītās daļas un 6.¹ panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 83. un 107. pantam. Atlīdzības likuma 4. panta devītā daļa faktiski sastāv no divām atšķirīgām tiesību normām, kas nosaka mēnešalgas aprēķināšanas kārtību divām atšķirīgām amatpersonu grupām. Proti, Atlīdzības likuma 4. panta devītās daļas pirmais teikums nosaka tiesnešu mēnešalgas aprēķināšanas kārtību, bet otrais teikums – prokuroru mēnešalgas aprēķināšanas kārtību.

Pieteikuma iesniedzēja sava pieteikuma pamatojumā un Saeima savā atbildes rakstā sniedza argumentus apstrīdēto normu atbilstībai Satversmes 83. un 107. pantam vienīgi tiktāl, ciktāl apstrīdētas normas nosaka tiesnešu mēnešalgas aprēķināšanas kārtību. Savukārt pieaicinātā persona Ģenerālprokuratūra Satversmes tiesai iesniegtajā rakstveida viedoklī un Ģenerālprokuratūras pilnvarotais pārstāvis tiesas sēdē (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 91. lp.*) norādīja, ka apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 83. un 107. pantam būtu vērtējama arī tiktāl, ciktāl tās nosaka prokuroru mēnešalgas aprēķināšanas kārtību.

Satversmes tiesā, pamatojoties uz Latvijas Republikas ģenerālprokurora pieteikumu, jau ir ierosināta lieta Nr. 2017-13-01 par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 83. un 107. pantam. No Latvijas Republikas ģenerālprokurora pieteikuma lietā Nr. 2017-13-01 izriet, ka apstrīdēto normu atbilstība Satversmei ir apstrīdēta tiktāl, ciktāl tās nosaka prokuroru mēnešalgas aprēķināšanas kārtību.

Ņemot vērā to, ka apstrīdēto normu atbilstība Satversmei tiktāl, ciktāl tās nosaka prokuroru mēnešalgas aprēķināšanas kārtību, ir vērtējama lietā Nr. 2017-13-01, turklāt izskatāmās lietas ietvaros procesa dalībnieki snieguši argumentāciju apstrīdēto normu atbilstībai Satversmes 83. un 107. pantam vienīgi tiktāl, ciktāl tās nosaka tiesnešu mēnešalgas aprēķināšanas kārtību, Satversmes tiesa izskatāmajā lietā nevērtēs Atlīdzības likuma 4. panta devītās daļas otrā teikuma atbilstību Satversmei.

Līdz ar to šajā lietā Satversmes tiesa izvērtēs Atlīdzības likuma 4. panta devītās daļas pirmā teikuma un 6.¹ panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 83. un 107. pantam.

18. No pieteikuma satura un tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējas pārstāves paustajiem argumentiem izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja uzskata par neatbilstošu Satversmes 83. un 107. pantam gan tiesnešu mēnešalgas apmēra regulējumu kopumā, gan tiesnešu mēnešalgas piesaisti 12. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālajam apmēram, gan tiesnešu un valsts pārvaldes amatpersonu darba samaksas savstarpējo samēru.

18.1. Saskaņā ar Atlīdzības likumu amatpersonas atlīdzību veido divas sastāvdaļas – darba samaksa un sociālās garantijas. Darba samaksa sastāv no regulārās un mainīgās daļas. Amatpersonas regulārā darba samaksas daļa parasti ir vienīgi tās mēnešalga. Mēnešalga nodrošina amatpersonai dzīves līmeni, ar kuru amatpersona var rēķināties. Savukārt amatpersonas darba samaksas mainīgajā daļā ietilpst piemaksas, prēmijas un naudas balvas, kuras amatpersona var saņemt sakarā ar īpašiem darba panākumiem, nopelniem vai īpašiem notikumiem. Darba samaksas mainīgā daļa var būt atkarīga no institūcijas darba apjoma, amatpersonas noslodzes un darba rezultātiem, kā arī citiem faktoriem, kas dod institūciju vadītājiem noteiktu rīcības brīvību, lemjot par piemaksas piešķiršanu un tās apmēru. Darba samaksas mainīgās daļas izmaksāšana ir atkarīga no daudziem faktoriem, tādēļ vispār amatpersona nevar rēķināties nedz ar noteiktu darba samaksas mainīgās daļas apmēru, nedz ar to, ka noteikti saņems darba samaksas mainīgo daļu.

Atlīdzības likuma 15. panta ceturtajā daļā noteiktā izdienas piemaksa, kas tiesnesim, kurš saņēmis pozitīvu atzinumu kārtējā novērtēšanā, tiek piešķirta atkarībā no konkrēta amatā nostrādātā laika, ir ar likumu garantēta piemaksa. Tā ir precīzi definēta likumā un tiek piešķirta, pamatojoties uz konkrētiem un objektīviem kritērijiem, tātad tās piešķiršanā jebkāda rīcības brīvība ir izslēgta. Šāda rakstura piemaksas ietilpst darba samaksas regulārajā daļā, jo ar to saņemšanu amatpersona var pamatoti rēķināties.

Lietā nav strīda par tiesnešiem paredzēto izdienas piemaksu, par tiesnešiem Atlīdzības likumā noteikto darba samaksas mainīgo daļu (proti, piemaksu par citu tiesnešu aizvietošanu vai papildu pienākumu veikšanu), par tiesnešiem noteiktajām sociālajām garantijām vai par dažāda līmeņa tiesnešu mēnešalgu apmēra aprēķinā izmantojamiem koeficientiem. Lietā ir strīds par rajona (pilsētas) tiesas tiesneša mēnešalgu, kas pielīdzināta 12. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālajam apmēram un izmantojama augstāka līmeņa tiesnešu mēnešalgu aprēķinā. Tātad lietā ir strīds tikai par vienu no tiesneša darba samaksas regulārās daļas elementiem – mēnešalgu, kas piesaistīta valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja jeb 12. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālajam apmēram.

18.2. Apstrīdētajā Atlīdzības likuma 4. panta devītās daļas pirmajā teikumā ir noteikts tiesneša mēnešalgas aprēķināšanas princips – tiesneša mēnešalgas piesaiste valsts tiešās pārvaldes iestādes augsti kvalificēta jurista mēnešalgai. Savukārt Atlīdzības likuma 6.¹ pants noteic, kādā kārtībā šī piesaiste tiek īstenota. Ar Atlīdzības likuma 6.¹ panta pirmo daļu rajona (pilsētas) tiesas tiesneša mēnešalga ir tieši pielīdzināta konkrēta amata – valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja – jeb 12. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālajam apmēram, kas atbilstoši Atlīdzības likuma 3. pielikumam ir 1647 *euro*. Savukārt saskaņā ar Atlīdzības likuma 6.¹ panta otro daļu augstāka līmeņa tiesnešu mēnešalgas apmērs nosakāms, rajona (pilsētas) tiesas tiesneša mēnešalgai piemērojot noteiktu koeficientu. Tā kā ikviena tiesneša darba samaksas aprēķina pamats ir rajona (pilsētas) tiesas tiesneša mēnešalga, arī augstāka līmeņa tiesnešu mēnešalga ir piesaistīta valsts tiešās pārvaldes juridiskās struktūrvienības vadītāja mēnešalgai.

Tātad abas apstrīdētās normas pēc būtības veido vienotu tiesnešu mēnešalgas aprēķināšanas sistēmu, kas paredz ikviena tiesneša mēnešalgas piesaisti valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja jeb 12. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālajam apmēram.

Līdz ar to Satversmes tiesa apstrīdētās normas vērtēs kā vienotu tiesnešu darba samaksas regulējumu.

19. Satversmes 83. pants noteic: “Tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti.” Šajā konstitucionālajā normā noteiktā tiesnešu un tiesas neatkarība ir viens no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatprincipiem. Tiesas un tiesnešu neatkarība nav pašmērķis, bet gan līdzeklis demokrātijas un tiesiskuma nodrošināšanai un stiprināšanai, kā arī obligāts priekšnosacījums tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanai. Tāpēc Satversmes 83. pantā ietvertais tiesas un tiesnešu neatkarības princips jāaplūko kopsakarā ar tiesiskuma un varas dalīšanas principiem, kas atvasināti no pamatnormas, kā arī Satversmes 92. panta pirmo teikumu, kas paredz personas tiesības aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā (*sal.*

sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 7. punktu).

Cilvēka tiesību efektīva īstenošana nav iespējama, ja tiesneši nav neatkarīgi. Tādēļ tiesnešu neatkarība ir svarīga visiem, kas vēršas tiesā un rēķinās ar taisnīgumu tiesas spriešanā (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 7.1. punktu*). Viens no demokrātiskas tiesiskas valsts principiem ir tiesiskuma princips, un tikai neatkarīga tiesu vara var nodrošināt taisnīgu tiesas procesa rezultātu. Tiesnešu neatkarības nodrošināšanā ir ieinteresēts ikviens, attiecībā uz kuru tiek spriesta tiesa. Tādējādi tiesnešu neatkarība garantē tiesiskuma nosargāšanu sabiedrības un valsts interesēs (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 7.2. punktu*).

Satversmes 107. pantā ietvertās tiesības attiecas uz sociālo sfēru. Satversmes 107. pants aizsargā ikvienas personas, tātad arī tiesneša, tiesības saņemt samaksu, kas atbilst veiktajam darbam. Vienlaikus pienācīga tiesnešu darba samaksa ietilpst Satversmes 83. pantā ietvertās tiesnešu neatkarības saturā, proti, vienā no tiesnešu neatkarības principa elementiem – tiesnešu finansiālajā drošībā (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 28. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-10-01 25. punktu*). Līdz ar to likumdevējs, nosakot tiesnešu atlīdzību, bauda rīcības brīvību vienīgi tiktāl, ciktāl tas ievēro no Satversmes 83. pantā ietvertā tiesnešu neatkarības principa izrietošos kritērijus.

Tāpēc attiecībā uz tiesnešiem apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 107. pantam ir vērtējama, ievērojot Satversmes 83. pantā ietverto tiesnešu neatkarības principu un no tā izrietošās prasības tiesnešu atlīdzības sistēmai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2012. gada 28. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-10-01 25. punktu*). Citiem vārdiem sakot, kritēriji, pēc kuriem izvērtējams, vai tiesnešiem ir nodrošināta atbilstoša samaksa Satversmes 107. panta izpratnē, tieši izriet no Satversmes 83. panta. Apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 107. pantam ir vērtējama, pārbaudot to atbilstību Satversmes 83. pantam. Ja tiks secināts, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 83. pantam, tas nozīmēs, ka apstrīdētās

normas nenodrošina tiesnešiem atbilstošu darba samaksu un neatbilst arī Satversmes 107. pantam.

Līdz ar to Satversmes tiesa pārbaudīs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 83. pantam.

20. Satversmes 83. pants noteic, ka ikvienam tiesnesim savi pienākumi ir jāpilda neatkarīgi, pakļaujoties vienīgi likuma prasībām.

Tiesnešiem ir piešķirtas tiesības pieņemt galīgos lēmumus par personu tiesībām un pienākumiem. Ikviena tiesneša (tiesnešu kolēģijas) spriedumam, kas stāties likumīgā spēkā, ir likuma spēks, tas ir obligāts visiem, un pret to jāizturas ar tādu pašu cieņu kā pret likumu. Jebkura līmeņa tiesas tiesneša (tiesnešu kolēģijas) spriedums var ietekmēt visas sabiedrības intereses. Sprieduma nozīmīgums nav atkarīgs no tā, kura līmeņa tiesas tiesnesis to pieņēmis, tāpēc sabiedrības un valsts interesēs ir nodrošināt ikviena tiesneša neatkarību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 17.3. punktu*).

Tādēļ Satversmes tiesa atkārtoti norāda, ka likumdevējam, lemjot par tiesnešu darba samaksas atbilstību, ir jānodrošina tas, lai tiesnešu neatkarības principam atbilstu ikviena tiesneša darba samaksa neatkarīgi no tiesas līmeņa vai tiesneša amatā nostrādātā laika. Likumdevēja pienākums ir nodrošināt tiesnesim, kurš tikko iecelts amatā un uzsācis amata pienākumu pildīšanu, tādas pašas neatkarības garantijas kā augstākā līmeņa tiesas tiesnesim, kurš tiesneša amatu pildījis jau diezgan ilgu laiku. Līdz ar to Satversmes tiesai, izvērtējot apstrīdētajās normās noteiktās tiesnešu darba samaksas sistēmas atbilstību Satversmes 83. pantam, ir jāvērtē rajona (pilsētas) tiesas tiesneša mēnešalgas apmērs, neņemot vērā iespējamās tiesnesim paredzētās izdienas piemaksas.

Lai pārbaudītu tiesnešu darba samaksas sistēmas atbilstību no Satversmes 83. pantā ietvertā tiesnešu neatkarības principa izrietošajiem kritērijiem, ir nepieciešams izvērtēt šo sistēmu un salīdzinoši izvērtēt tiesneša darba samaksu. Satversmes tiesa jau iepriekš ir salīdzinājusi tiesneša atlīdzību ar atlīdzību, kas noteikta ar tiesneša amatu salīdzinātam amatam – visaugstāk kvalificētam valsts

pārvaldes iestādes juristam (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 21.6. punktu un 2012. gada 28. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-10-01 29.2. un 29.3. punktu*). Likumdevējs ar apstrīdētajām normām ir piesaistījis tiesnešu mēnešalgas apmēru konkrētas augsti kvalificētu valsts pārvaldes iestāžu juristu grupas – valsts tiešās pārvaldes iestāžu juridisko struktūrvienību vadītāju mēnešalgas maksimālajam apmēram.

Līdz ar to Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai ar apstrīdētajām normām rajona (pilsētas) tiesas tiesnesim tiek nodrošināta tāda darba samaksa, kas atbilst no Satversmes 83. pantā ietvertā tiesnešu neatkarības principa izrietošajiem kritērijiem.

21. Tiesnešu neatkarība ir saistīta ar vairākām šādām būtiskām garantijām: tiesneša amatā atrašanās garantijas (tiesnešu iecelšanas vai apstiprināšanas kārtība, iecelšanai nepieciešamā kvalifikācija, amata saglabāšanas garantijas, nosacījumi paaugstināšanai amatā un pārcelšanai citā amatā, pilnvaru apturēšanas un izbeigšanas nosacījumi), tiesneša neaizskaramība, finansiālā drošība (sociāla un materiāla rakstura garantijas), tiesneša institucionālā (administratīvā) neatkarība un tiesu varas faktiskā neatkarība no izpildvaras vai likumdevēja politiskās ietekmes. Visas šīs garantijas ir cieši saistītas, un, ja kaut viena no tām tiek nesamērīgi ierobežota, tad tiek pārkāpts tiesnešu neatkarības princips un līdz ar to apdraudēta tiesas pamatfunkciju veikšana un cilvēka tiesību un brīvību nodrošināšana (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 8.2. punktu*). Tiesnešu neatkarība tiesiskā demokrātiskā valstī ir būtiska, lai nodrošinātu tajā valsts varas atzaru savstarpējo līdzsvaru un atsvāru. Izskatāmās lietas ietvaros Satversmes tiesa vērtēs, vai ir nodrošināta tiesnešu finansiālā drošība.

Ar tiesnešu finansiālo drošību jāsaprot valsts pienākums paredzēt tiesnešiem tādu atlīdzību, kas var viņiem nodrošināt pienācīgu dzīves līmeni visā tiesneša karjeras garumā, ņemot vērā valsts ekonomisko situāciju, kā arī vispārējos dzīves standartus. Proti, tiesneša atlīdzībai ir jānodrošina tiesneša finansiālā drošība tādā līmenī, lai tiesnesis varētu izvēlēties tiesas spriešanu kā savu mūža profesiju, un

jāsekmē tiesneša ekonomiskā drošība un neatkarība. Tādējādi tiesneša finansiālā drošība ietver ne vien viņa iztiku, bet, ņemot vērā tiesneša amata nozīmīgumu sabiedrībā, arī noteiktu dzīves kvalitāti jeb līmeni. Satversmes tiesa jau iepriekš ir norādījusi uz vairākiem tiesnešu finansiālās drošības aspektiem un to, ka demokrātiskās valstīs tiesnešu finansiālā drošība nepārprotami ir atzīta par vienu no būtiskākajiem tiesnešu neatkarības nodrošināšanas elementiem (*sk., piem., Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 8.2. punktu*).

21.1. Tiesu vara ir viens no trim valsts varas atzariem atbilstoši no pamatnormas atvasinātajam un Satversmes 1. panta tvērumā ietilpstošajam varas dalīšanas principam. Saskaņā ar Satversmes 82. pantu tiesu sistēma ir konstitucionāls orgāns, savukārt tiesneši ir šā konstitucionālā orgāna amatpersonas, kas īsteno tiesas spriešanu valstī. Ikviens tiesnesis (ja lieta tiek izspriesta vienpersoniski) vai tiesnešu kolēģija (ja lieta tiek izspriesta koleģiāli), kas veido tiesas sastāvu, savā amata darbībā īsteno tiesu varu. Tādējādi ikviens tiesnesis, spriežot tiesu, darbojas arī kā izpildvaras un likumdevējvaras atsvārs no valsts varas dalīšanas principa izrietošajā līdzsvara un atsvara sistēmā. Savukārt likumdevējam ir no varas dalīšanas principa izrietošs pienākums ievērot šo tiesneša statusu, proti, izturēties pret tiesu varu tā, lai būtu nodrošināts triju valsts varas atzaru savstarpējais līdzsvars. Šai likumdevēja attieksmei pret tiesu varu citstarp ir jāatspoguļojas arī tiesnešu atlīdzības tiesiskajā regulējumā.

Ņemot vērā vienīgi tiesu varas atzaram uzticētās funkcijas un specifiskos tā veidošanas kritērijus, tiesneša amatu nedrīkst pielīdzināt cita valsts varas atzara amatam, paredzot tiem vienotus atlīdzības noteikšanas principus. No Satversmes neizriet likumdevēja pienākums nodrošināt visiem publiskajā jomā strādājošajiem strikti vienveidīgu vai proporcionālu atlīdzību. Tomēr ievērojamas atšķirības starp dažādiem valsts varas atzariem piederīgu, bet savstarpēji salīdzināmu amatu atlīdzību izjauc valsts varas atzaru savstarpējo līdzsvaru.

No Satversmes 83. panta izriet tādi atlīdzības noteikšanas principi, kas attiecināmi vienīgi uz tiesnešiem. Savukārt izpildvaras amatpersonu atlīdzība tiek

noteikta pēc citādiem principiem. Izpildvaras amatpersonu darba samaksa tiek noteikta, ievērojot tām izvirzītās prasības un noteiktos ierobežojumus. Turklāt valsts tiesās pārvaldes iestāžu amatpersonu darba samaksu ietekmē amatpersonas personiskais ieguldījums savu pienākumu izpildē, darba rezultāti un citi apstākļi, proti, izpildvaras amatpersonām ir paredzētas arī prēmijas un piemaksas. Turpretim tiesneša darba samaksa nedrīkst būt atkarīga no tiesneša darba rezultātiem vai citiem apstākļiem, un tādēļ tiesnešiem nevar tikt piešķirtas prēmijas un naudas balvas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 8.2. punktu*).

Likumdevējs ir tiesīgs, veidojot tiesnešu atlīdzības sistēmu, par atskaites punktu izvēlēties izpildvaras amatpersonas atlīdzības apmēru. Tomēr šādā gadījumā likumdevējam būtu pienākums tiesnešu atlīdzības sistēmu veidot tā, lai tiesnešu atlīdzība atbilstu no Satversmes 83. panta izrietošajiem principiem. Nebūtu pieļaujama tiesnešu atlīdzības sistēmas veidošana pēc tādiem atlīdzības noteikšanas principiem, kas nenodrošina tiesu varas neatkarību.

Tāda tiesnešu atlīdzības sistēma, kurā tiesneša atlīdzība ir atkarīga no citam valsts varas atzaram raksturīgiem atlīdzības noteikšanas principiem, neatbilst tiesnešu neatkarības principam.

21.2. Satversmes 83. pants aizsargā tiesnešu atlīdzības faktisko vērtību, un no tā izriet aizliegums samazināt tiesneša atlīdzības faktisko vērtību viņa pilnvaru laikā (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 10.2. un 11.2. punktu*). Tiesneša atlīdzības faktisko vērtību var noskaidrot pēc tā, kādu dzīves līmeni tiesneša faktiski saņemtā atlīdzības summa absolūtos skaitļos spēj viņam nodrošināt konkrētajos valsts ekonomiskajos apstākļos. Tātad ar tiesneša atlīdzības faktisko vērtību ir saprotama atlīdzības relatīvā vērtība – spēja nodrošināt noteiktu dzīves līmeni. Tiesneša atlīdzības faktiskajai vērtībai atbilstoši Satversmes 83. pantam ir jānodrošina tiesneša finansiālā drošība. Savukārt tiesneša finansiālā drošība nav apdraudēta vienīgi tad, ja tiesneša saņemtā atlīdzība ļauj viņam uzturēt pienācīgu dzīves līmeni un arī parūpēties par savas ģimenes labklājību.

Vienīgi tādā gadījumā, ja tiek nodrošināta tiesneša finansiālā drošība, nevarētu būt šaubu par to, ka tiesnesis var pilnīgi neatkarīgi veikt savus amata pienākumus. Sabiedrības uzticība tiesu varas neatkarībai tiktu iedragāta, ja tiesnešiem maksātu tik zemas algas, ka varētu rasties kaut mazākās aizdomas par to, ka tiesneši var tikt ietekmēti, izmantojot politisko vai jebkādu citu spiedienu ar ekonomiskiem līdzekļiem (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 21.1. punktu*).

Tiesnesim ir jābūt drošam, ka visu amata pildīšanas laiku viņa atlīdzības faktiskā vērtība nesamazināsies salīdzinājumā ar brīdī, kad viņš sāka pildīt savus amata pienākumus, un ka tādā gadījumā, ja dzīvošanas izmaksas pieaugs, viņa atlīdzība tiks atbilstoši palielināta. Ja likumā nav ietverta kārtība, kādā darba samaksa automātiski pieskaņojas mainīgajām dzīvošanas izmaksām, tad likumā ir jāparedz cits mehānisms, kas šo saskaņu nodrošinātu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 11.2. punktu*).

21.3. Tiesnešu atlīdzības faktiskās vērtības aizsardzība var tikt nodrošināta, likumdevējam izveidojot tādu tiesnešu atlīdzības sistēmu, kas tiesneša atlīdzības faktisko apmēru padara atkarīgu no ekonomiskajiem rādītājiem, kas atspoguļo ekonomisko situāciju valstī. Pēc tādas sistēmas izveides, kas paredz tiesnešu darba samaksas faktiskās vērtības saglabāšanu, likumdevējam nebūtu jāiejaucas tiesu varas funkcionēšanā. Atkarībā no valsts ekonomiskās situācijas izmaiņām šāda tiesnešu atlīdzības sistēma nodrošinātu nemainīgu tiesnešu atlīdzības faktisko vērtību. Tāda bija, piemēram, tiesnešu atlīdzības sistēma, kura darbojās līdz 2010. gada 31. decembrim, paredzēja tiesneša mēnešalgas apmēra piesaisti vidējai mēnešalgai valstī un kuru Satversmes tiesa atzina par atbilstošu Satversmes 83. pantam (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 11.5. punktu*).

Satversmes tiesai rakstveidā iesniegtajos viedokļos un tiesas sēdē pieaicinātās personas Finanšu ministrija un zvērināts advokāts E. Pastars norādīja, ka tiesnešu mēnešalgu piesaiste vidējai mēnešalgai valstī neesot pieļaujama, jo izraisītu tiesnešu mēnešalgu mākslīgu pieaugumu, proti, katrs tiesnešu algu pieaugums kārtējā gadā

izraisītu ar ekonomiskiem apstākļiem nepamatotu vidējās mēnešalgas pieaugumu nākotnē. Tomēr Satversmes tiesa konstatē, ka tāda mēnešalgas aprēķināšanas sistēma, kas mēnešalgas apmēru padara atkarīgu no vidējās mēnešalgas valstī, šīs lietas izskatīšanas brīdī spēkā esošajā Atlīdzības likuma redakcijā ir noteikta Saeimas un pašvaldību domju deputātiem, Ministru prezidentam, Ministru prezidenta biedram, ministriem un īpašu uzdevumu ministriem, parlamentārajiem sekretāriem, valsts kontrolierim un Valsts kontroles padomes locekļiem, tiesībsargam, Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes priekšsēdētājam un locekļiem, Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājam, viņa vietniekam, komisijas sekretāram un locekļiem, Centrālās zemes komisijas priekšsēdētājam, Augstākās izglītības padomes priekšsēdētājam un Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas amatpersonām un darbiniekiem.

Tomēr no Satversmes 83. pantā ietvertā tiesnešu neatkarības principa neizriet likumdevēja pienākums noteikt tieši tādu sistēmu, kas paredzētu tiesnešu atlīdzības faktiskās vērtības automātisku saglabāšanu. Likumdevējs ir tiesīgs izšķirties arī par fiksēta tiesnešu atlīdzības apmēra noteikšanu, taču šādā gadījumā tam būtu jāparedz tiesnešu atlīdzības apmēra regulāra pārskatīšana. Proti, likumdevējam, būtu jānosaka termiņš, pēc kura tiesnešu atlīdzības apmērs pārskatāms, kā arī jāparedz konkrēti objektīvi kritēriji, pēc kuriem vērtējams tiesnešu atlīdzības faktiskais apmērs, un tā vērtēšanas kārtība, vienlaikus nodrošinot arī tiesnešu neatkarības prasību ievērošanu.

Līdz ar to likumdevējam ir jāizveido tāda tiesnešu atlīdzības sistēma, kas nodrošinātu tiesnešu atlīdzības faktiskās vērtības atbilstību tiesnešu finansiālās drošības prasībām un ietvertu tās saglabāšanas mehānismu.

22. Ņemot vērā iepriekš minēto, Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai ar apstrīdētajām normām noteiktā tiesnešu atlīdzības sistēma atbilst no Satversmes 83. panta izrietošajiem tiesneša neatkarības kritērijiem.

22.1. Darba samaksa nodrošina tiesneša finansiālo drošību, ja tā ir samērīga ar tiesneša amatam izvirzītajām prasībām un no tiesneša amata izrietošajiem ierobežojumiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā*

Nr. 2009-11-01 21. punktu). Turklāt ir jāievēro, ka tiesības uz taisnīgu tiesu, likumu pareizu piemērošanu un Satversmes vērtību aizsardzību nespēj nodrošināt tiesnesis, kurš ir neatkarīgs, bet nav pietiekami kvalificēts, tādēļ tiesnešu darba samaksai ir jāspēj piesaistīt tiesneša amatam spējīgākos kandidātus (*sk., piem., Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 9.punktu*). Tādējādi tiesnešu darba samaksai, lai tā nodrošinātu tiesnešu finansiālo drošību, ir jābūt:

1) samērotai ar tiesneša amatam izvirzītajām prasībām un noteiktajiem ierobežojumiem;

2) konkurētspējīgai.

22.2. Satversmes tiesa jau secināja, ka likumdevējam nav no Satversmes izrietoša pienākuma nodrošināt striktu atlīdzības vienveidību visiem publiskajā jomā strādājošajiem, tomēr tiesneša atlīdzībai jābūt samērīgai ar tiesneša amatam izvirzītajām prasībām un noteiktajiem ierobežojumiem. Likumdevējs ar apstrīdētajām normām ir piesaistījis tiesneša mēnešalgu valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja jeb 12. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālajam apmēram. Attiecīgi Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai likumdevējs ar apstrīdētajām normām noteicis tādu rajona (pilsētas) tiesas tiesneša darba samaksu, kas ir samērīga ar valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja darba samaksu.

Tiesneša statuss konstitucionāli tiesiskajā iekārtā un tiesnešu īstenotā tiesas spriešanas funkcija ne vien piešķir likumdevējam tiesības, bet arī uzliek pienākumu noteikt tiesnešiem kā tiesu varas īstenotājiem īpašas kompetences, kvalifikācijas un pieredzes prasības, kā arī ierobežojumus, kas vērsti uz tiesneša neatkarības nodrošināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 9. punktu*).

Saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” normām par tiesnesi var strādāt vienīgi augsti kvalificēts un godīgs jurists ar nevainojamu reputāciju. Lai piesaistītu tiesneša amatam profesionālas, zinošas, nobriedušas un sociāli kompetentas personas, tiesneša amatam ir noteikts vecuma cenzs un izvirzītas īpašas prasības attiecībā uz tiesneša amata kandidāta profesionālo pieredzi.

Lai nodrošinātu tiesnešu un tiesu varas neatkarību, kā arī aizsargātu tiesu varas reputāciju, tiesnesim ir noteikti no tiesneša statusa izrietoši pamattiesību ierobežojumi. Tiesnesim ir noteikti stingri amatu savienošanas ierobežojumi, kas ievērojami samazina tiesneša iespējas papildus darboties arī citos amatos. Tiesnesim ir aizliegts iesaistīties politiskajās partijās un citās politiskajās organizācijās un aizliegts streikot. Savas tiesības tiesnesim jāizmanto tā, lai neciestu tiesas un tiesneša cieņa un goda, objektivitāte un tiesas neatkarība.

Tiesnesim ir jāievēro visaugstākie uzvedības standarti, jo tiesnesis nedz ikdienā, nedz amata pienākumu veikšanas laikā nedrīkst pieļaut tādas situācijas, rīcību vai izteikumus, kas varētu radīt kaut vismazākās šaubas par viņa spēju saglabāt objektivitāti un neatkarību vai kas varētu kaitēt tiesneša un tādējādi arī visas tiesu varas godam un cieņai. Ir jāņem vērā arī tas, ka tiesneši sava amata nozīmes un pieņemto nolēmumu tiesisko sekū dēļ bieži nonāk sabiedrības uzmanības centrā. Lai tiesnesis nezaudētu kvalifikāciju, viņam ir pienākums visas tiesneša karjeras laikā pastāvīgi papildināt savas zināšanas.

22.3. Rajona (pilsētas) tiesas tiesnesis, sākot pildīt tiesneša amata pienākumus, saņem darba samaksu, ko veido vienīgi tiesneša mēnešalga, kuras apmērs ar apstrīdētajām normām ir pielīdzināts 12. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālajam apmēram jeb 1647 *euro*.

Taču ierēdņiem, tai skaitā valsts tiešās pārvaldes iestāžu juridisko struktūrvienību vadītājiem, kuru amatam atbilst 12. mēnešalgu grupa, ir paredzētas iespējas saņemt ievērojama apmēra vispārējās un speciālās piemaksas. Saskaņā ar Atlīdzības likuma 14. panta pirmo, otro, sesto, divpadsmito un trīspadsmito daļu valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītājs var saņemt šādas vispārējās piemaksas:

- 1) piemaksas līdz 30 procentu apmēram no mēnešalgas par papildu pienākumu veikšanu vai citas amatpersonas aizvietošanu, kuru kopsumma nedrīkst pārsniegt 30 procentus no mēnešalgas;
- 2) piemaksu par virsstundu darbu vai darbu svētku dienās 100 procentu apmērā no tam noteiktās stundas algas likmes vai arī virsstundu darba

kompensāciju, proti, apmaksātu atpūtas laiku atbilstoši nostrādāto virsstundu skaitam citā nedēļas dienā;

- 3) piemaksu par personisko darba ieguldījumu un darba kvalitāti līdz 40 procentu apmēram no mēnešalgas (ja šī piemaksa tiek piešķirta vienlaikus ar 1. punktā minētajām piemaksām, to kopsumma nedrīkst pārsniegt 60 procentus no mēnešalgas)

Papildus tam valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītājs var saņemt:

- 1) speciālo piemaksu par darbu, kas saistīts ar īpašu risku;
- 2) speciālo piemaksu par valsts institūcijai būtisko funkciju nodrošināšanu vai stratēģiski svarīgu mērķu īstenošanu līdz 100 procentu apmēram no mēnešalgas, ciktāl viņa mēnešalgas apmērs kopā ar šo speciālo piemaksu nepārsniedz Ministru prezidentam noteikto mēnešalgu.

Turklāt valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītājs saskaņā ar Atlīdzības likuma 16. panta otro daļu var saņemt vispārējo prēmiju sakarā ar ikgadējo darbības un tās rezultātu novērtējumu līdz 75 procentu apmēram no mēnešalgas. Savukārt saskaņā ar Atlīdzības likuma 3. panta ceturtās daļas 5. punktu valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītājs sakarā ar viņam vai iestādei svarīgu sasniegumu vai notikumu var saņemt naudas balvas, kuru kopsumma kalendāra gadā nedrīkst pārsniegt tam noteiktās mēnešalgas apmēru.

Minētās Atlīdzības likuma normas pieļauj to, ka valsts tiešās pārvaldes iestāžu juridisko struktūrvienību vadītāji, kuru amatam atbilst 12. mēnešalgu grupa, uz darba samaksas mainīgās daļas rēķina var saņemt tādu darba samaksu, kas ievērojami pārsniedz ar apstrīdētajām normām noteikto rajona (pilsētas) tiesas tiesneša darba samaksu.

No Satversmes tiesā saņemtās informācijas par darba samaksu ministrijās un Valsts kancelejā no 2014. līdz 2017. gadam (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 61.–65. un 67.–84. lp.; 5. sēj. 48.–70., 82.–89. un 129–149. lp.; 6. sēj. 1.–22. lp.*) un pieaicinātās personas A. Riebas veiktās šīs informācijas analīzes rezultātiem (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 29.–42. lp un 7. sēj. 65.–69. lp.*), kā arī Valsts kontroles pilnvarotās pārstāves

paskaidrojumiem, ko viņa sniedza tiesas sēdē (*sk. lietas materiālu 7. sēj. 73.–76. lp.*), izriet, ka ministriju un Valsts kancelejas juridisko struktūrvienību vadītājiem izmaksātās piemaksas faktiski pēc būtības jau kļuvušas pastāvīgas, proti, ievērojama apmēra piemaksas tiem tiek izmaksātas lielākajā kalendāra gada mēnešu daļā vai pat visa gada garumā. Turklāt piemaksu piešķiršanas process un pamatojums vairumā gadījumu esot formāls.

Rezultātā lielākās daļas ministriju juridisko nodaļu vadītāju (kuriem noteikta 12. vai 13. mēnešalgu grupa) faktiski saņemtā darba samaksa pārsniedz tiem noteikto mēnešalgu par 20 līdz 40 procentiem, bet daļā ministriju – pat par vairāk nekā 50 procentiem. Vienīgais izņēmums ir Tieslietu ministrija, kuras juridiskās nodaļas vadītāja darba samaksa mēnešalgas apmēru nepārsniedza vairāk kā par 20 procentiem. Taču visās ministrijās juridisko nodaļu vadītāju darba samaksa pārsniedz 12. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālo apmēru, aptuveni 50 procentos gadījumu juridisko nodaļu vadītāju darba samaksa pārsniedz 14. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālo apmēru un bieži vien pat 16. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālo apmēru.

Savukārt ministriju juridisko nodaļu vadītāju vietnieku (kuriem noteikta 11. vai 12. mēnešalgu grupa) saņemtā darba samaksa aptuveni vienā trešdaļā gadījumu pārsniedz tiem noteikto mēnešalgu par 20 līdz 25 procentiem, bet aptuveni divās trešdaļās gadījumu – par vairāk nekā 30 procentiem (līdz pat 60 procentiem). Tādējādi 70 procentos gadījumu ministriju juridisko nodaļu vadītāju vietnieku faktiski saņemtās darba samaksas apmērs ievērojami pārsniedz 12. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālo apmēru un atsevišķos gadījumos pietuvinās pat 14. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālajam apmēram.

Atlīdzības likumā ietvertais tiesnešu darba samaksas tiesiskais regulējums pats par sevi neatspoguļo tiesnešiem izvirzītās augstās kvalifikācijas un sociālās kompetences prasības, kā arī noteiktos amata ierobežojumus, kas garantē tiesnešu neatkarību Satversmes 83. panta izpratnē. Savukārt Atlīdzības likuma normu piemērošanas prakse valsts pārvaldē vienīgi pastiprina tiesnešu finansiālās drošības apdraudējumu, būtībā vēl vairāk samazinot ar apstrīdētajām normām noteiktās

tiesnešu darba samaksas jau tā neatbilstoši zemo faktisko vērtību. Ar apstrīdētajām normām tiesnešiem ir noteikta tāda darba samaksa, kuras absolūtā un attiecīgi arī faktiskā vērtība ir zemāka nekā amatpersonai, kuras mēnešalgai saskaņā ar apstrīdētajām normām tiesnešu mēnešalga ir piesaistīta. Līdz ar to tiesnešu darba samaksas faktiskā vērtība neatbilst tiesneša amatam izvirzītajām augstajām prasībām un noteiktajiem ierobežojumiem un nenodrošina tiesnešu finansiālo drošību.

Tā kā tiesnešu darba samaksas faktiskā vērtība nenodrošina tiesnešu finansiālo drošību, jo tā nav samērīga ar tiesneša amatam izvirzītajām prasībām un noteiktajiem ierobežojumiem, Satversmes tiesai izskatāmās lietas ietvaros vairs nav nepieciešams vērtēt, vai tiesnešu darba samaksa ir konkurētspējīga.

22.4. Pašreizējā tiesnešu atlīdzības sistēma neietver tiesnešu darba samaksas faktiskās vērtības saglabāšanas mehānismu, jo, ņemot vērā apstrīdētajās normās paredzēto tiesnešu mēnešalgas piesaisti, viņu mēnešalgu apmērs tiktu pārskatīts vienīgi tad, ja likumdevējs nolemtu pārskatīt 12. mēnešalgu grupas mēnešalgas maksimālo apmēru. Likumā nav ietverts regulējums attiecībā uz likumdevēja pienākumu regulāri pārskatīt tiesnešu mēnešalgas apmēru, kā arī nav definēti kritēriji, kas jāievēro, lai nodrošinātu tādu tiesnešu darba samaksas faktisko vērtību, kas nodrošinātu tiesnešu finansiālo drošību. Pašreizējā tiesnešu darba samaksas sistēma neparedz likumdevējam pienākumu pēc noteikta perioda pārskatīt tiesnešu darba samaksu. Proti, tas, vai likumdevējs pārskatīs tiesnešu darba samaksu, ir atkarīgs no paša likumdevēja ieskata. Turklāt ar apstrīdētajām normām tiesnešu algu pārskatīšana ir sasaistīta ar atalgojuma pārskatīšanu valsts pārvaldē.

Vienīgā Atlīdzības likuma norma, kas paredz tajā noteiktās atlīdzības pārskatīšanu, ir 3. panta septītā daļa, kas noteic: „Valsts un pašvaldību institūcijas pārskata amatpersonām (darbiniekiem) noteikto atlīdzību, ņemot vērā valsts ekonomisko attīstību, solidaritātes principu, kā arī izvērtējot ekonomisko situāciju valstī (iekšzemes kopprodukta izmaiņas, produktivitātes izmaiņas, inflācija, deflācija) un citus pamatotus kritērijus.” Tomēr minētā tiesību norma ietver vienīgi valsts un pašvaldību institūciju vadītāju pienākumu savas kompetences ietvaros pārskatīt attiecīgajās institūcijās amatpersonām un darbiniekiem noteikto atlīdzību un tādēļ nav

piemērojama tiesnešu darba samaksai. Arī Atlīdzības likuma 4.² pants, kas paredz amatpersonu un darbinieku mēnešalgu apmēra pārskatīšanu, attiecas vienīgi uz attiecīgo valsts un pašvaldību institūciju vadītājiem. Tādējādi ar Atlīdzības likumu ir izveidota tāda sistēma, kas pakārtota valsts pārvaldē strādājošo atalgojuma noteikšanas kritērijiem un nenodrošina tiesnešu darba samaksas faktiskās vērtības saglabāšanu.

Satversmes tiesa konstatē, ka ar apstrīdētajām normām noteiktā tiesnešu darba samaksas sistēma nenodrošina tādu tiesnešu darba samaksas faktisko vērtību, kas garantētu viņu finansiālo drošību, kā arī tiesnešu darba samaksas faktiskās vērtības aizsardzību. Apstrīdētajās normās noteiktā tiesnešu atlīdzības piesaiste nenodrošina tiesnešu darba samaksas atbilstību no tiesnešu neatkarības principa izrietošajām prasībām.

Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 83., kā arī 107. pantam un ir atzīstamas par spēkā neesošām.

23. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma (akts), kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Minētā Satversmes tiesas likuma norma Satversmes tiesai piešķir plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai. Lemjot par brīdi, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, jāņem vērā arī citu personu tiesības un intereses. Turklāt apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu nedrīkst radīt jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2015-19-01 17. punktu*).

Satversmes tiesa atzīst, ka likumdevējam ir nepieciešams laiks, lai izstrādātu Satversmes 83. panta prasībām atbilstošas tiesnešu darba samaksas sistēmu – izvērtētu ikvienam tiesnesim nodrošināmo darba samaksas faktisko vērtību un pārskatītu valsts budžeta iespējas. Tādēļ Satversmes tiesai jānosaka pietiekams termiņš, lai likumdevējs varētu izstrādāt nepieciešamos normatīvos aktus.

Līdz ar to apstrīdētās normas ir atzīstamas par spēkā neesošām no 2019. gada 1. janvāra.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 4. panta devītās daļas pirmo teikumu un 6.¹ panta pirmo daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 83. un 107. pantam un spēkā neesošu no 2019. gada 1. janvāra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

Ineta Ziemele